

डिजिटल शासन सरकार व नागरिकांना जोडणाऱ्या लोकप्रशासनातील नव्या प्रवाहाची उपुक्तता

डॉ. सचिन दत्तात्रय भोसले

कोल्हापूर

Corresponding Author: डॉ.सचिन दत्तात्रय भोसले

DOI - 10.5281/zenodo.14233755

लोकप्रशासनाच्या नव प्रवाहाचा जागतिकीकरणानंतर सुरवातीच्या काळामध्ये जागतिक पातळीवरील अनेक राष्ट्रांनी 'सुशासन' हे अत्यंत महत्त्वाचे उद्दिष्ट असल्याची बाब अधोरेखित केली आहे. शासनव्यवहारामध्ये लोकांचा सहभाग वाढविण्यासाठी या काळामध्ये 'ई - शासन महत्त्वाचे मानले आहे. या कालावधीत माहितीचे स्वातंत्र्य पुनर्निश्चित करण्यात येऊन त्याला विस्तृत मार्गदर्शक तत्वांचा आधार पुरविण्यात यावा. सुशासनाच्या पुढाकारामध्ये इंटरनेट क्रांतीने आपली साधनात्मक प्रभाव क्षमता सिद्ध केलेली आहे आणि जगाचा प्रवास इंटरनेट शासनाच्या दिशेने सुरू आहे. इंटरनेट संभाव्यतेचा एक आयाम म्हणजे कोणत्याही वेळी आणि कोठेही सेवा पुरविता येते. याबरोबरच शासनाच्या केंद्रस्थानी नागरिकांना आणण्याचे जाणीवपूर्वक प्रयत्न होत आहेत. भारतामध्ये डिजिटल तंत्रज्ञानाचा वापर १९६०-७० च्या दशकात सुरू झाला. जागतिकीकरण आणि उदारीकरणाच्या वातावरणामुळे १९९० साली शेवटी या तंत्रज्ञानाची फळे सामान्य माणसाला मिळू लागली. सर्वप्रथम लष्करात वापरल्या गेलेल्या

संगणक प्रणाली त्यानंतर शासन व्यवहारातही वापरल्या जाऊ लागल्या. माहिती-तंत्रज्ञानाच्या लोकप्रशासनामध्ये झालेल्या उपयोजनातून 'ई-प्रशासन' (E-Governance) ही संज्ञा निर्माण झाली आहे. केंद्र सरकारच्या पुढाकारामुळे भारतीय लोकप्रशासनामध्ये माहिती-तंत्रज्ञानाची आगेकूच झाली. आणि पुढे त्याचे रूपांतरण डिजिटल गव्हर्नंसमध्ये होवून त्यास अत्यंत व्यापक स्वरूप प्राप्त झाले.

लोकप्रशासनाच्या नव प्रवाहामुळे डिजिटल संसाधनाला अतिशय महत्त्व प्राप्त झाले असून यामध्ये संगणकीकरण, मोबाइल, इंटरनेट इत्यादींचा समावेश होतो. या आणि अशा नवनवीन तंत्रज्ञानातून तयार होणारी माहिती व प्रसार माध्यमांची मदत घेऊन शासनाचा कारभार अधिक पारदर्शक, सहभागी आणि प्रभावी बनवणे शक्य आहे. आणि म्हणूनच डिजिटल गव्हर्नंसला महत्त्व आहे. डिजिटल परिवर्तन आणि केवळ हरित संक्रमण आदी सर्व शाश्वत विकास गटांवर बहुआयामी प्रभाव टाकू शकतील, असे

परिवर्तनशील क्षेत्रे आणि संक्रमणांवर विशेष भर असणार आहे.

डिजिटल गव्हर्नन्स शासन:

लोकशाही व्यवस्थेमध्ये नागरिक हा केंद्रस्थानी असतो हे मुख्य ध्येय डोळ्यासमोर ठेवून लोकप्रशासनाच्या बदलाच्या अधिकाधिक डिजिटल जेशनाच्या टप्पावर आहे. भारत सरकारने डिजिटल गव्हर्नन्सवर भर दिला आहे. लोकाभिमुख कार्याची गतीशिलता वाढविण्यासाठी लोकप्रशासनात नव प्रवाह निर्माण होताना दिसून येत आहेत. सरकारशी संबंधित कामासाठी नागरिकांना सरकारी कार्यालयात यावे लागू नये. डिजिटल गव्हर्नन्सच्या माध्यमातून सरकार नागरिकांना सर्व सरकारी सेवा-सुविधा ऑनलाइन पद्धतीने उपलब्ध व्हाव्यात, हा त्यामागील उद्देश आहे .प्रत्येक वीस ते पंचवीस हजार नागरिकांमागे किमान एक डिजिटल सेवा केंद्र उभारण्यात येत आहे. या केंद्रामधून नागरिकांना त्यांची सर्व सरकारी कामे ऑनलाइन पद्धतीने करता येतील. स्मार्ट सिटी, स्मार्ट पंचायत या माध्यमातून जमा होणाऱ्या माहितीच्या विश्लेषणासाठी मॅनेजमेंट इन्फॉर्मेशन सिस्टिम विकसित करण्यात आली आहे. त्याचा वापर करून त्या आधारे योजना अधिक प्रभावीपणे राबविणे शक्य होणार आहेत भारत सरकारकडून मिळणारे सर्व प्रकारचे अनुदान व इतर लाभ थेट लाभार्थीच्या बँक खात्यात जमा होत आहे. त्यामुळे सरकारची मोठी बचत होत असून ही रक्कम सरकारकडून राज्य सरकारांना विकास कामासाठी

देण्यात येत आहे. बँक खाती आधार क्रमांकाशी संलग्न केल्याने त्यातील २६ टक्के दुबार खाती बंद करण्यात सरकारला यश आले आहे. ही प्रक्रिया अजूनही सुरू आहे. डिजिटल साक्षर असणे महत्त्वाचे आहे. सध्या मूक कोर्सेसच्या माध्यमातून Swayam पोर्टलच्या माध्यमातून शिक्षण घेता येणेही शक्य आहे. त्याचबरोबर विविध विषयांचे अल्प मुदतीचे अभ्यासक्रमही Swayam पोर्टलच्या माध्यमातून करता येऊ शकतात. सध्याच्या काळात कौशल्य विकासालाही महत्त्व आले आहे. त्यासाठीही ऑनलाईन माध्यम पूरक ठरू शकते, हे केंद्र सरकारमार्फत प्रस्तावित आहेत.

डिजिटल गव्हर्नन्स संकल्पना :

आज जग हे तंत्रज्ञान-आधारित शासन प्रशासन नागरिकभिमुख बनले आहे. डिजिटल गव्हर्नन्स हे शासकीय नवनिर्मिती लोकप्रशासनाच्या नव प्रवाहामध्येमध्ये डिजिटल गव्हर्नन्सच्या नव्या कालखंडास प्रारंभ झाला आहे. डिजिटल तंत्रज्ञानाचा वापर करून शासनाचे शासनाच्या व्यवहारांमध्ये अधिक सुसूत्रता आणता येते. यालाच डिजिटल-गव्हर्नन्स' असंही म्हणतात. असा सर्वसाधारण अर्थ डिजिटल गव्हर्नन्स चा थोडक्यात करता येतो. भारतामध्ये ई - शासनाला सन २००० च्या माहिती व तंत्रज्ञान कायदानुसार मान्यता देण्यात आली आहे. अशा परिस्थितीत ई गव्हर्नन्स हा त्यासाठी मोठा आधार आहे. हे असेच एक क्षेत्र आहे आणि नोकरशाही व्यवस्थेचा योग्य वापर करून प्रचलित अडचणींवर मात करता येते. जागतिकीकरणाच्या

वेगवान बदलाच्या काळामध्ये लोकप्रशासन अभ्यासशाखेचा विचार केला असता प्रशासकीय सुधारणांमध्ये अगदी अलीकडचे 'ई-शासन किंवा डिजिटल गव्हर्नंस महत्वाचे ठरते, आधुनिक तंत्रज्ञान क्रांती (ICT) मधून स्वीकृत केल्या गेलेल्या डिजिटल -शासनाचे मुख्य उद्दिष्ट शासकीय प्रक्रिया अधिक खुल्या करणे व नागरिकांना अधिकाधिक माहिती उपलब्ध करून देणे हे होय. डिजिटल व डिजिटल -शासन या दोन्ही संकल्पना नव्याने उदयाला आलेली असून या संकल्पनांची वैश्विकदृष्ट्या मान्य अशी व्याख्या सापडणे कठीण आहे. सद्यस्थितीत नव लोकप्रशासन प्रवाह हे अधिकाधिक नागरिकांना माहिती व सेवा पुरविण्यासाठी इंटरनेट, वेब पेज, मोबाईल फोन यांसारख्या माहिती व संपर्क तंत्रज्ञानाचा (ICT) वापर करणे म्हणजे डिजिटल/ई-शासन होय अशी आपणास डिजिटल शासनाची व्याख्या करता येते.

रिडर्स युनिव्हर्सल या शब्दकोशानुसार “माहिती तंत्रज्ञान म्हणजे माहिती शास्त्रामध्ये वापरलेले तंत्रज्ञान होय. याच शब्दकोशामध्ये माहिती शास्त्राची व्याख्या अशी केली आहे की, विशेषतः संगणकासारख्या साधनाद्वारे जे तंत्रज्ञान आहे”

एम. फींगर आणि जी. पी कॉड यांच्यामते “ सार्वजनिक सेवांचा पुरवठा, नियंत्रण आणि धोरण-निर्मिती या तीन टप्प्यांमध्ये डिजिटल- ई-शासनाची भूमिका स्पष्ट करता येते.”

ख्रिस्तोफर बाम यांच्यामते “ डिजिटल -शासन म्हणजे माहिती तंत्रज्ञानाच्या वापराद्वारे सार्वजनिक क्षेत्राच्या अंतर्गत आणि बाह्य संबधामध्ये बदल होणे होय.”

सी.एस.आर. प्रभु यांच्यामते “डिजिटल-शासन म्हणजे शासनामध्ये ई-उद्योगाचे असे प्रारूप(Form) होय ज्यामध्ये सेवा पुरविणाऱ्या प्रक्रिया आणि संरचनांचा समावेश असतो आणि विद्युत उपकरणांच्या माध्यमातून आंतरक्रिया / संवाद होण्यास मान्यता असते.”

नवलोकप्रशासनातील महत्वाचा बदल म्हणजे नागरिकांना जलद व सुलभ सेवा देणे त्यास डिजिटल गव्हर्नंस म्हणजे नवीन संरचना आणि सिंगल विंडो कल्चर असे म्हटले जाते. नागरिककेंद्रित व्यवस्थेसाठी सुशासन साध्य करणे ही काळाची गरज आहे. भारताच्या पंतप्रधानांनी भारताला ज्ञानावर आधारित भविष्यासाठी तयार करण्यासाठी आणि तंत्रज्ञानाला सक्षम बदलाच्या केंद्रस्थानी ठेवण्यासाठी डिजिटल इंडिया लाँच केली. पंतप्रधानांच्या भाषणानुसार, डिजिटल इंडियामध्ये भारताचे भविष्य बदलण्याची क्षमता आहे, जेणेकरून IT (भारतीय प्रतिभा) + IT (माहिती तंत्रज्ञान) = IT (India Tomorrow). प्रशासन स्तरावर अनेक विभागांचा माध्यमातून एक छत्री कार्यक्रम निर्माण करण्याचा हेतू आहे. या कार्यक्रम मध्ये मोठ्या संख्येने कल्पना आणि विचारांना एकाच, सर्वसमावेशक दृष्टीमध्ये एकत्रित केले जावून जेणेकरून प्रत्येक नागरिकाला

स्वतःच्या पायावर उभे राहून मोठ्या ध्येयाचा भाग म्हणून पाहिले जाईल या व्यापक उद्देशाने डिजिटल गव्हर्नंस अधिकाधिक नागरीकेंद्री बनवणे .

डिजिटल गव्हर्नंसचे 9 महत्वाचे घटक:

डिजिटल इंडियामध्ये 9 स्तंभांचा समावेश आहे. ते खालीलप्रमाणे आहेत

- ब्रॉडबँड हाइवेज
- मोबाईल कनेक्टिव्हिटीचा सार्वत्रिक प्रवेश
- सार्वजनिक इंटरनेट प्रवेश कार्यक्रम
- ई-गव्हर्नंस: तंत्रज्ञानाद्वारे सरकारमध्ये सुधारणा करणे
- ई-क्रांती-सेवांचे इलेक्ट्रॉनिक वितरण
- सर्वांसाठी माहिती
- इलेक्ट्रॉनिक्स मॅन्युफॅक्चरिंग
- नोकरीसाठी IT
- जलद परिणाम देणारे कार्यक्रम (Early Harvest Programmes)

डिजिटल गव्हर्नंसची महत्वाची वैशिष्ट्ये :

१. शासनाने प्रशासनाच्या स्तरावर वेबसाईट वर शासकीय सेवांची माहिती टाकणे व या सेवांसाठी नागरिकांना अर्ज उपलब्ध असणे याचाही समावेश होतो.
२. आयकर अर्ज भरणे, परपत्राचे नुतनीकरण करणे व ऑनलाईन पद्धतीने रक्कम भरणे या सेवा देखील या माध्यमांतून पुरविल्या जातात. (शासन विभागांमध्ये)
३. अत्युच्च कौउंटर सेवा उपलब्ध करून देणे व नागरिकांचे सेवा प्राप्त करण्यासाठीचे कष्ट

वाचविणे' हे डिजिटल शासनाचे उद्दिष्ट आहे.

माहिती तंत्रज्ञानाच्या तंत्रांचा सुयोग्य वापर केल्यास लोकप्रशासनाच्या नव्या युगाला प्रारंभ होऊन शासनाची कार्ये व प्रक्रिया अधिक पारदर्शी व उपलब्ध होण्यास मदत होईल. अशा प्रकारे, डिजिटल-शासनाने तंत्रज्ञान नवप्रवर्तनाच्या माध्यमातून 'शासनाचे मूळ स्वरूप बदललेले दिसते - म्हणजेच, कार्य करण्याची पद्धती, कार्याची शैली, मूल्य अभिमुखता व मूळ गाभा' बदललेला दिसतो. विकसित राष्ट्रांमध्ये, डिजिटल -शासन व्यवस्थित प्रस्थापित झालेले दिसते ज्यामध्ये शासनाच्या सेवा नागरिकांना ऑनलाईन पोर्टल्स च्या माध्यमातून उपलब्ध करून दिल्या जातात.

डिजिटल गव्हर्नंसचे महत्व :

डिजिटल तंत्रज्ञानाचा वापर केल्यामुळे गुणात्मक परिणाम लोकप्रशासनाचे दिसू लागले आहेत. भारताने स्वीकारलेल्या आर्थिक उदारीकरण आणि मुक्त बाजारपेठीय अर्थव्यवस्थेचा परिणाम म्हणून डिजिटल- गव्हर्नंस तंत्रज्ञानातून प्रशासकीय कामकाज सुरुवातीच्या कालखंडामध्ये या सर्व क्रियात्मक वैशिष्ट्यांखेरीज डिजिटल-गव्हर्नंस भ्रष्टाचार कमी करण्यासाठीचे महत्वाचे पाऊल आहे. यामुळे निर्णय घेण्याचे स्वातंत्र्य वाढत असून स्वैर क्रियांच्या संधी कमी केल्या जातात. डिजिटल शासनामुळे नागरिकांचे सबलीकरण देखील होते कारण, तंत्रज्ञानाच्या माध्यमातून शासकीय व्यवहारांमध्ये त्यांचा सहभाग वाढतो."

१. जलद आणि शासनाचा खर्च कमी करणे:

शासन स्तरावर सुशासनेचे उद्दिष्ट सध्या करण्यासाठी शासनाकडून पुरविण्यात येणाऱ्या सेवा ह्या अपुऱ्या, खर्चिक आणि अनियमित असल्याचा नागरिकांना नेहमीच अनुभव येतो. मात्र, या सेवांच्या हाताळणीसाठी माहिती तंत्रज्ञानाचा व्यवस्थित व कार्यक्षमपणे वापर केला तर संबंधित सेवा या जलद आणि कमी खर्चामध्ये पुरविता येऊ शकतात, असा अनुभव आहे. जमीन, संपत्तीच्या नोंदी हस्तांतरण करणे; शासनाकडून विविध प्रमाणपत्रे दाखले मिळवितांना याचा अनुभव येतो.

२. शासन नागरिक समन्वय : ग्राहक / उपभोक्ता आणि सेवाग्राही (Clients) या दृष्टिकोनातून नागरिकांनासेवा पुरविण्यात यावी. डिजिटल -शासन हे नागरिकांशी सुसंवाद साधणारे असावे या मुख्य हेतूने नागरिकांचे सक्षमीकरण आणि परिणामकारक सेवा पुरवठा याकरिता नागरी समाजाने डिजिटल तंत्रज्ञान चा विस्तार व उपयोजन करून सक्रीय भूमिका पार पाडावी.

३. लोक निर्णयप्रक्रिया अधिकाधिक सुधारणे:

नागरिकांना नागरी सेवांचे ग्राहक म्हणून तंत्रज्ञानाच्या माध्यमातून शासकीय कार्याची प्रत्यक्ष माहिती मिळविता येते. तसेच, नागरिक शासनाची कार्ये ऑनलाईन केवळ बघू शकतात असे नाही तर ई-मेलस व इतर उपकरणांच्या माध्यमातून शासनाला सल्ले देखील देऊ शकतात. म्हणून, नागरिकांचे सल्ले व पारदर्शकता एकाच नमुन्यात सांधणारे तंत्रज्ञान एक महत्त्वाचे साधन ठरते.

४. पारदर्शकता आणि जबाबदार : प्रशासन

आणि धोरणांबाबतच्या मोफत माहितीच्या उपलब्धतेमुळे डिजिटल गव्हर्नंस सनदी सेवाकांना प्रतिसादात्मक आणि जबाबदार बनावे लागले आहे. इंटरनेटवर जाहीर केलेल्या माहितीमुळे सार्वजनिक अधिकाऱ्यांची गैरव्यवहार करण्याची प्रवृत्ती कमी होत असून लोकांचा शासनावर विश्वास वाढण्यास सहाय्य होते. माहिती तंत्रज्ञानामुळे प्रशासनाच्या व्यवहारात पारदर्शकता आणि खुलेपणा निर्माण होतो. मुंबईतील प्रजा फाऊंडेशन या बिगर शासकीय संस्थेच्या उपक्रमाचा संदर्भ याबाबत देता येईल. या संस्थेच्या संकेतस्थळावर अधिकाऱ्यांविरोधातील तक्रारी नोंदविल्या जातात. ठरावीक मुदतीत त्यांची दखल घेतली नाही तर त्यांची दखल घेतली जाईपर्यंत ती तक्रार वरिष्ठ अधिकाऱ्यांकडे पास होत राहते. माहिती तंत्रज्ञानाच्या अशा वापरामुळेही सनदी सेवक जबाबदार बनत आहेत.

५. भ्रष्टाचारामध्ये घट - डिजिटल-शासनामुळे

भ्रष्टाचारावर मर्यादा येते आणि सेवांच्या पुरवठ्यामध्ये सुधारणा होते. डिजिटल गव्हर्नंस मुळे प्रशासकांचा लहरीपणा आणि व्यवहाराचा खर्च कमी होतो. माहितीच्या उपलब्धतेमुळे लोकांची फसवणूक होत नाही व कार्याच्या पूर्ततेमध्ये मध्यस्थ वा गैरमार्गाचा अवलंब करण्याची आवश्यकता राहत नाही. नागरिकांची सनद आणि तक्रार निवारण केंद्रामुळे भ्रष्टाचाराचे प्रमाण कमी होण्यास सहाय्य झाले.

६. लोकसहभाग - पारंपरिक शासन व प्रशासन व्यवहारामध्ये लोकसहभागाला अत्यल्प वाव होता. डिजिटल गव्हर्नंस मुळे प्रशासनातील लोकसहभागाचे स्वरूप बदलले असून ते अधिक सक्रीय आणि परिणामकारक झालेले आहे. कायदा निर्मितीपूर्वीच लोक सार्वजनिक धोरणांवर चर्चा, विवाद करतात आणि आपले मतही नोंदवितात.

वरीलप्रमाणे लोकप्रशासचे महत्व अधोरेखित केले तरी डिजिटल गव्हर्नंस मध्ये काही दोष खालील प्रमाणे आढळून येतात. तंत्रज्ञानातून उदयाला आलेल्या डिजिटल गव्हर्नंसमुळे लोकप्रशासनाकडे एका नव्या दृष्टिकोनातून बघितले जाते. मात्र, सरकारी क्षेत्रामध्ये याचा वापर मर्यादित दिसतो कारण, डिजिटल गव्हर्नंसमुळे शासनामध्ये कर्मचारी कपात होण्याचा धोका संभवतो. पुढील दोन कारणांसाठी शासन लोकांऐवजी -डिजिटल गव्हर्नंसचा अवलंब करू शकत नाही - एक, विकसित देशांमध्ये सुद्धा इंटरनेट ची उपलब्धता मर्यादित आहे. म्हणून तंत्रज्ञानाच्या माध्यमातून व्यवहार करावयाचे असल्यास ते पारंपरिक व्यवहारांपेक्षा स्वस्त पाडत असले तरीदेखील शासनाला नागरी समाधान टिकवून ठेवण्यासाठी जुन्या व नव्या अशा दोन्ही पद्धतींमध्ये दुवा साधावा लागतो. असे न केल्यास, मोठ्या प्रमाणात लोक शासकीय व्यवहाराच्या परिघाबाहेर राहतील. दोन, शासन क्षेत्राचा आकार कमी करणे व रोजगार कमी करणे यामुळे अनेक देशांमध्ये नोकरी गमावणाऱ्यांना हाल अपेष्टा सहन कराव्या लागतात आणि यामुळे

साहजिकच राजकीय क्षेत्रावर देखील परिणाम होतात. अशा प्रकारे, नेतृत्व करताना इतर कुठलाही पर्याय उपलब्ध नसल्यास हा पर्याय उरतो. दुसऱ्या शब्दांत सांगावयाचे झाल्यास, डिजिटल गव्हर्नंसचे नकारात्मक परिणाम बघता विकसित तथा विकसनशील देशांमध्ये त्याची अंमलबजावणी अनिश्चित व मर्यादित आहे. मात्र डिजिटल -गव्हर्नंस म्हणजे नोकरशाहीतील अनावश्यक विलंब व भ्रष्टाचार वाढविणाऱ्या दप्तर दिरंगाई ला करण्यात आलेला विरोध होय. याखेरीज, यामुळे नागरिकांच्या नित्य सहभागाची वाट मोकळी होते. नवलोकप्रशास - नागरिक यांच्यातील संबध सुधारण्यासाठी सुरुवात आहे असा आशादायक दृष्टीकोन आहे.

डिजिटल गव्हर्नंस चा लोकप्रशासनावरील परिणाम:

प्रशासनातील पायाभूत सुविधामध्ये पुढाकार:

तंत्रज्ञान नवप्रवर्तनाच्या माध्यमातून लोकप्रशासनामध्ये कार्य कार्याची पद्धती,शैली, काही प्रमाणत मूळ गाभा बदलेला दिसून येतो आहे.लोक प्रशासनामध्ये माहिती-तंत्रज्ञानाच्या वापरला आणि प्रसाराला उत्तेजन देण्यासाठी राष्ट्रीय पातळीवर केंद्र शासनाने पुढील पावले उचललेली दिसतात -माहिती तंत्रज्ञान अधिनियम, २००० ई-व्यापार, इंटरनेटद्वारे ई-संदेशवहन आणि अर्थव्यवस्थेत माहिती तंत्रज्ञानाच्या वापराला प्रोत्साहन मिळावे यासाठी १७ ऑक्टोबर २००० पासून माहिती तंत्रज्ञान अधिनियमाची

अंमलबजावणी सुरू झाली. याकरिता एका नियंत्रक अधिसत्तेची नियुक्ती करण्यात आली आहे. या अधिनियमाद्वारे ई-व्यापार आणि ई-व्यवहारांना कायदेशीर चौकट प्राप्त होणार असून संगणक गुन्ह्यांना प्रतिबंध तर ई-करार, कागदपत्रे आणि अंकात्मक (डिजिटल) स्वाक्षरी इत्यादींना मान्यता प्राप्त होणार आहे. आणि पुढे जावून फार मोठ्या प्रमाणत डिजिटायजेशन झाल्याचे दिसते . हा भारत सरकारचा एक प्रमुख कार्यक्रम आहे ज्यामध्ये भारताला डिजिटली सशक्त समाज आणि ज्ञानावर आधारित अर्थव्यवस्थेत रूपांतरित करण्याचे ध्येय आहे. देशभरातील ऑनलाईन पायाभूत सुविधांमध्ये सुधारणा करून सरकारी सेवा नागरिकांना इलेक्ट्रॉनिक पद्धतीने सहज उपलब्ध करून देणे हा त्याचा उद्देश आहे. देशाचे माननीय पंतप्रधान श्री नरेंद्र मोदी यांनी 1 जुलै 2015 रोजी ग्रामीण भारताला हाय-स्पीड इंटरनेट कनेक्टिव्हिटीच्या मदतीने जोडण्यासाठी आणि जनतेला त्यांच्या दैनंदिन जीवनात तंत्रज्ञानाचा वापर करण्यास प्रोत्साहित करण्यासाठी ही मोहीम सुरू केली. डिजिटल इंडिया ड्राईव्ह हा भारत सरकारचा एक ड्रीम प्रोजेक्ट आहे. यामध्ये खालील महत्वाच्या मुद्याचा समावेश करावा लागतो .

आधार प्रणाली:

भारत सरकारने डिजिटल गव्हर्नन्सवर भर दिला आहे. आधार ओळख प्लॅटफॉर्म हा 'डिजिटल इंडिया' च्या मूलभूत पायांपैकी एक आहे, ज्यामध्ये प्रत्येक नागरिकाला एक विशिष्ट ओळख किंवा

आधार क्रमांक दिला जातो. आधार, जगातील सर्वात मोठी बायोमेट्रिक्स-आधारित ओळख प्रणाली, सामाजिक आणि आर्थिक समावेशन, सार्वजनिक क्षेत्रातील सेवा सुधारणा, वित्तीय बजेट व्यवस्थापन, सुविधा आणि लोक-केंद्रित प्रशासन यासाठी एक धोरणात्मक धोरण साधन आहे. डुप्लिकेट किंवा बनावट ओळख टाळण्यासाठी हे अद्वितीय आणि मजबूत आहे आणि विविध सरकारी सहाय्य प्रणाली आणि कार्यक्रम, मोकळेपणा आणि चांगले प्रशासन यासाठी पाया/प्राथमिक ओळख म्हणून वापरले जाऊ शकते.

भारत ब्रॉडबँड नेटवर्क:

भारत सरकारने कंपनी कायद्यांतर्गत भारत ब्रॉडबँड नेटवर्क लिमिटेडची स्थापना विशेष उद्देश वाहन म्हणून केली, ज्याचे अधिकृत भांडवल रु. 1000 कोटी. भारतात नॅशनल ऑप्टिकल फायबर नेटवर्क (NOFN) ची निर्मिती अनिवार्य करण्यात आली आहे. वाढीव फायबर टाकून, एकूण 6,600 ब्लॉक आणि 641 जिल्ह्यांमध्ये पसरलेल्या सुमारे 2,50,000 ग्रामपंचायतींचा समावेश केला जाईल.

इंटरनेट ऑफ थिंग्जसाठी सेंटर ऑफ एक्सलन्स:

IoT इकोसिस्टम जंपस्टार्ट करण्यासाठी आणि भारताच्या IT सामर्थ्याचा वापर करून हार्डवेअर आणि सॉफ्टवेअरच्या अभिसरण क्षेत्रात नेतृत्वाची भूमिका साध्य करण्यासाठी भारताला सक्षम करण्यासाठी डिजिटल इंडिया इनिशिएटिव्हचा भाग म्हणून IoT साठी सेंटर ऑफ

एक्सलन्सची घोषणा करण्यात आली. अत्याधुनिक ऍप्लिकेशन्स आणि विषयातील कौशल्य विकसित करणे हे केंद्राचे प्रमुख ध्येय आहे. याव्यतिरिक्त, केंद्र उद्योगासाठी तयार लोक, एक स्टार्ट-अप समुदाय आणि IoT उद्योजक इकोसिस्टम विकसित करण्यात मदत करेल.

प्रमाणपत्र-इन (Cert-In):

- भारतीय सायबर स्पेस सुरक्षित करण्याच्या उद्देशाने CERT-In ची स्थापना करण्यात आली. हे सेवा सुरक्षा गुणवत्ता, व्यवस्थापन सेवा, तसेच घटना प्रतिबंध आणि प्रतिसाद सेवा प्रदान करते. माहिती तंत्रज्ञान (सुधारणा) कायदा 2008 च्या कलम 70B अंतर्गत सायबर सुरक्षेच्या क्षेत्रात खालील कार्ये पार पाडण्यासाठी राष्ट्रीय एजन्सी म्हणून नियुक्त केले गेले आहे.
- सायबर घटनांवरील माहिती संकलित केली जाते, विश्लेषित केली जाते आणि प्रसारित केली जाते सायबर सुरक्षा घटनांचा अंदाज आणि इशारा दिला जातो आणि सायबर सुरक्षा घटना आपत्कालीन परिस्थितीत हाताळल्या जातात.
- माहिती सुरक्षा पद्धती, प्रक्रिया, सायबर घटना प्रतिबंध, प्रतिसाद आणि अहवालाशी संबंधित शिफारसी, सल्ला, असुरक्षितता नोट्स आणि श्वेतपत्रे जारी करणे

CSC म्हणजे कॉमन सर्व्हिस सेंटर:

CSC योजना ही डिजिटल इंडिया कार्यक्रमाच्या मिशन-मोड प्रकल्पांपैकी एक आहे. देशातील ग्रामीण आणि दुर्गम भागातील नागरिक महत्त्वपूर्ण सार्वजनिक उपयोगिता सेवा, सामाजिक सहाय्य योजना, आरोग्यसेवा, वित्त, शिक्षण आणि कृषी सेवा तसेच विविध B2C सेवांमध्ये प्रवेश करण्यासाठी CSC चा वापर करू शकतात. हे एक संपूर्ण भारत नेटवर्क आहे जे देशाच्या प्रादेशिक, भौगोलिक, भाषिक आणि सांस्कृतिक विविधतेची पूर्तता करते, सरकारला सामाजिक, आर्थिक आणि डिजिटली समावेशक समाज निर्माण करण्याचे ध्येय साध्य करण्यास सक्षम करते.

सायबर स्वच्छता केंद्र भारत सरकारच्या डिजिटल इंडिया उपक्रमामध्ये सायबर स्वच्छता केंद्र (बॉटनेट क्लीनिंग आणि मालवेअर विश्लेषण केंद्र) समाविष्ट आहे, ज्याचे उद्दिष्ट भारतातील बॉटनेट संसर्ग शोधून एक सुरक्षित सायबर स्पेस तयार करणे आणि पुढील संक्रमण प्रतिबंध करण्यासाठी अंतिम वापरकर्त्यांच्या प्रणालींना सूचित करणे, सक्षम करणे आणि सुरक्षित करणे हे आहे. देशाच्या 'नॅशनल सायबर सिक्युरिटी पॉलिसी'च्या उद्दिष्टांची पूर्तता करण्यासाठी याची स्थापना करण्यात आली आहे, ज्याचा उद्देश सुरक्षित सायबर इकोसिस्टम तयार करणे आहे. हे केंद्र इंटरनेट सेवा प्रदाते आणि उत्पादन/अँटीव्हायरस उत्पादक यांच्याशी जवळून सहकार्य करते.

दीनदयाल उपाध्याय ग्राम ज्योती योजना दीनदयाल उपाध्याय ग्राम ज्योती योजना (DDUGJY) हा उर्जा मंत्रालयाचा (MoP) एक प्रमुख कार्यक्रम आहे ज्याचा उद्देश ग्रामीण भारताला अखंडित वीज प्रदान करणे आहे. 1 मे, 2018 पर्यंत 1000 दिवसांच्या आत 18,452 कनेक्ट नसलेल्या गावांमध्ये विद्युतीकरण करण्याचे सरकारचे उद्दिष्ट आहे. DDUGJY चा ग्रामीण कुटुंबांवर मोठा प्रभाव पडू शकतो, कारण देशाच्या प्रगतीसाठी आणि विकासासाठी ऊर्जा महत्त्वपूर्ण आहे.

DigiLocker डिजीलॉकर हे एक डिजिटल वॉलेट आहे ज्याचा उद्देश नागरिकांना सक्षम करणे आहे. महत्त्वपूर्ण शाश्वत दस्तऐवज आणि प्रमाणपत्रे जारी करणे, देवाणघेवाण करणे आणि सत्यापित करणे यासाठी हे एक सुरक्षित, क्लाउड-आधारित प्लॅटफॉर्म आहे. डिजिटल रेकॉर्डच्या वापरास प्रोत्साहन दिल्याने वास्तविक पेपरलेस गव्हर्नन्सचा एक नवीन नमुना स्थापित झाला आहे. सध्या, DigiLocker 100 हून अधिक जारीकर्त्यांद्वारे जारी केलेल्या 347 कोटींहून अधिक अस्सल डिजिटल दस्तऐवजांमध्ये प्रवेश देते, ज्यात परिवहन विभाग, आयकर विभाग, महसूल विभाग आणि राज्य आणि केंद्रीय शिक्षण मंडळे यांचा समावेश आहे.

डिजिटल साक्षरता अभियान डिजिटल साक्षरता अभियान किंवा राष्ट्रीय डिजिटल साक्षरता अभियान (NDLM) योजना देशभरातील 52.5 लाख लोकांना IT प्रशिक्षण देण्यासाठी तयार करण्यात आली होती, ज्यात अंगणवाडी सेविका, आशा

कार्यकर्त्या आणि मान्यताप्राप्त रेशन डीलर यांचा समावेश आहे. गैर-आयटी साक्षर व्यक्तींना आयटी साक्षर कसे व्हावे हे शिकवण्याचा या कार्यक्रमाचा हेतू आहे, जेणेकरून, ते लोकशाही आणि विकास प्रक्रियेत सक्रियपणे आणि प्रभावीपणे सहभागी होऊ शकतील आणि त्यांचे जीवनमान सुधारू शकतील.

डिजिटल गव्हर्नरस च्या माध्यमातून दिल्या जाणाऱ्या सेवा:

नागरिकांना सेवा पुरविणे हे शासनाने आपले प्राथमिक कर्तव्य म्हणून विचारात घ्यावे. माहितीची पोच आणि संघराज्य चौकटीमध्ये माहितीची उपलब्धता याद्वारे लोकांना सक्षम केले जावे या उद्देशाने डिजिटल गव्हर्नरस च्या माध्यमातून खालीलप्रमाणे सेवा पुरवल्या जावू लागल्या.

प्रवेशयोग्य भारत मोहीम आणि मोबाइल ॲप सुगम्य भारत अभियान, किंवा प्रवेशयोग्य भारत कार्यक्रम, ही एक राष्ट्रीय प्रमुख मोहीम आहे ज्याचा उद्देश सार्वत्रिक सुलभता प्राप्त करणे आहे, ज्यामुळे अपंग व्यक्तींना समान प्रवेश मिळू शकतो, स्वतंत्रपणे जगता येते आणि सर्वसमावेशक समाजात जीवनाच्या सर्व भागांमध्ये सक्रियपणे सहभागी होता येते. या कार्यक्रमाचे उद्दिष्ट वातावरण निर्मिती, वाहतूक व्यवस्था आणि माहिती आणि संप्रेषण परिसंस्थेची सुलभता सुधारण्याचे आहे. देशभरातील दुर्गम ठिकाणांची संपूर्ण माहिती मिळवण्यासाठी मोबाईल ॲप ही क्लाउड सोर्सिंग यंत्रणा आहे.

मोबाइल ॲप्लिकेशन IOS, Android आणि Windows साठी संबंधित ॲप स्टोअर्सवरून डाउनलोड करण्यासाठी उपलब्ध आहे.

ॲग्रीमार्केट मोबाइल ॲप शेतकऱ्यांना शेतीमालाच्या किमतीबाबत अद्ययावत ठेवण्याच्या आणि त्यांना त्रासदायक विक्री करण्यापासून परावृत्त करण्याच्या उद्देशाने मोबाइल ॲप्लिकेशन तयार करण्यात आले. AgriMarket मोबाइल ॲप शेतकऱ्यांना त्यांच्या डिव्हाइसच्या 50 किलोमीटरच्या आत असलेल्या बाजारपेठेतील पिकांच्या किमतीबद्दल माहिती मिळवू देते. हे सॉफ्टवेअर मोबाइल GPS चा वापर करून शेतकऱ्यांची स्थिती आपोआप कॅप्चर करते आणि 50-किलोमीटरच्या परिघात पिकांची बाजारमूल्ये मिळवते. Agmarknet पोर्टलचा वापर कृषी मालाच्या किमती मिळवण्यासाठी केला जातो. ॲप्स सध्या दोन भाषांमध्ये प्रवेशयोग्य आहेत: इंग्रजी आणि हिंदी.

बेटी बचाओ बेटी पढाओ मुलींचा जन्म, संगोपन आणि भेदभाव न करता त्यांना शिक्षण मिळावे, जेणेकरून त्या सक्षम नागरिक बनू शकतील याची खात्री करण्यासाठी हा कार्यक्रम प्रयत्न करतो. 100 जिल्हांमध्ये, कार्यक्रम राष्ट्रीय, राज्य आणि जिल्हा-स्तरीय हस्तक्षेपांना समुदाय-स्तरीय कृतीशी जोडतो, अधिक प्रभावासाठी विविध भागधारकांना एकत्र आणतो. मोहिमेशी जोडलेले विविध व्हिडिओ उपक्रमाच्या यूट्यूब चॅनेलवर आढळू शकतात.

भारत इंटरफेस फॉर मनी भारत इंटरफेस फॉर मनी (BHIM) हे एक ॲप आहे जे आर्थिक व्यवहार सोपे, सुलभ आणि जलद (UPI) करण्यासाठी युनिफाइड पेमेंट्स इंटरफेस वापरते. हे मोबाइल फोन किंवा पेमेंट पत्त्याचा वापर करून बँक-टू-बँक देयके आणि पैसे गोळा करण्यासाठी त्वरित परवानगी देते. भारत इंटरफेस फॉर मनी ॲप सध्या Android उपकरणांसाठी उपलब्ध आहे आणि ते Google Playstore वरून डाउनलोड केले जाऊ शकते.

नेटवर्क आणि सिस्टीम्स फॉर क्राइम अँड क्रिमिनल ट्रॅकिंग सीसीटीएनएस (क्राइम अँड क्रिमिनल ट्रॅकिंग नेटवर्क अँड सिस्टीम्स) हे एक गुन्हा आणि गुन्हेगारी ट्रॅकिंग नेटवर्क आणि सिस्टीम्स प्लॅनिंग स्कीम आहे जी नॉन-प्लॅन स्कीम, कॉमन इंटिग्रेटेड पोलिस ॲप्लिकेशन (सीआयपीए) च्या अनुभवावर आधारित आहे. सीसीटीएनएस ई-गव्हर्नन्स तत्वाचा अंगीकार करून पोलिसिंगची कार्यक्षमता आणि परिणामकारकता सुधारण्यासाठी एक व्यापक आणि एकात्मिक प्रणाली तयार करण्याचा प्रयत्न करते आणि 'गुन्हे तपास आणि गुन्हेगार शोध' यावर लक्ष केंद्रित केलेल्या IT-सक्षम, अत्याधुनिक ट्रॅकिंग सिस्टमच्या उत्क्रांतीसाठी देशव्यापी नेटवर्किंग पायाभूत सुविधा स्थापित करण्याचा प्रयत्न करते.

पीक विमा मोबाइल ॲप पीक विमा मोबाइल ॲपचा वापर शेतकरी कर्जदार असल्यास क्षेत्र, कव्हेरेज रक्कम आणि कर्जाच्या रकमेवर आधारित अधिसूचित पिकांसाठी विमा प्रीमियम मोजण्यासाठी

केला जाऊ शकतो. कोणत्याही अधिसूचित क्षेत्रामध्ये कोणत्याही अधिसूचित पिकाची सामान्य विमा रक्कम, विस्तारित विम्याची रक्कम, प्रीमियम तपशील आणि अनुदानाची माहिती मिळवण्यासाठी देखील याचा वापर केला जाऊ शकतो.

डिजिटल एम्स भारतीय युनिक आयडेंटिफिकेशन अथॉरिटी (UIDAI), आणि ईलेक्ट्रॉनिक्स आणि माहिती तंत्रज्ञान मंत्रालय यांच्यात प्रभावी इंटरफेस तयार करणे हा जानेवारी 2015 मध्ये डिजिटल AIIMS प्रकल्पाचा पहिला टप्पा होता. (MeiTY). AIIMS ला भेट देणाऱ्या प्रत्येक रुग्णासाठी एक अद्वितीय आरोग्य ओळख क्रमांक तयार करण्यासाठी आधार प्लॅटफॉर्मचा वापर करण्यात आला. एम्समध्ये आलेल्या प्रत्येक रुग्णाला युनिक हेल्थ आयडेंटिफिकेशन नंबरमुळे डिजिटल ओळख देण्यात आली.

ई-पंचायतई-पंचायत हा एक ग्रामीण ई-शासन कार्यक्रम आहे जो ग्रामपंचायत कर्तव्ये स्वयंचलित करण्याच्या उद्देशाने संपूर्ण सॉफ्टवेअर समाधान प्रदान करतो. स्थानिक समुदायांना त्यांच्या सामाजिक, सांस्कृतिक आणि आर्थिक पद्धती, किस्से आणि आव्हाने दाखवण्यासाठी आणि सामायिक करण्यासाठी सक्षम बनवण्याच्या उद्देशाने पंचायत प्रतिनिधींसाठी उर्वरित जगाशी संवाद साधण्याचा हा एक मार्ग आहे.

ई-बिझInfosys Technologies Limited (Infosys), वाणिज्य आणि उद्योग मंत्रालय, भारत सरकारच्या औद्योगिक धोरण आणि प्रोत्साहन

विभागाच्या (DIPP) निर्देशानुसार आणि देखरेखीखाली eBiz ची अंमलबजावणी करत आहे. इंटरनेट प्लॅटफॉर्मद्वारे गव्हर्नमेंट-टू-बिझनेस (G2B) सेवांमध्ये जलद आणि सुलभ प्रवेश प्रदान करून देशातील व्यावसायिक वातावरण सुधारणे हे eBiz चे ध्येय आहे. हे फर्म सुरू करण्यासाठी आणि देखरेख करण्यासाठी आवश्यक असलेल्या अनेक नियामक प्रक्रियांमधील अनावश्यक विलंब कमी करण्यास मदत करेल.

नागरी सक्षमीकरणाचे डिजिटल गव्हर्नरस माध्यम:

ग्राहक / उपभोक्ता आणि सेवाग्राही (Clients) या दृष्टिकोनातून नागरिकांना सेवा पुरविण्यात यावी. डिजिटल -शासन हे नागरिकांशी सुसंवाद साधणारे असावे या मुख्य हेतूने **आधार सक्षम पेमेंट सिस्टम** AEPS ही बँक-नेतृत्वाची संकल्पना आहे जी कोणत्याही बँकेच्या व्यवसाय प्रतिनिधीद्वारे आधार प्रमाणीकरण वापरून विक्रीच्या ठिकाणी (MicroATM) ऑनलाईन इंटरऑपरेबल आर्थिक समावेशन व्यवहार सक्षम करते. ही एक पेमेंट सेवा आहे जी बँक ग्राहक त्याच्या आधार-सक्षम बँक खात्यात प्रवेश करू देते आणि आधारचा वापर करून व्यवसाय करस्पॉन्डंटद्वारे बॅलन्स चौकशी, रोख ठेव, रोख पैसे काढणे आणि पैसे पाठवणे यासारख्या मूलभूत बँकिंग ऑपरेशन्स पूर्ण करू देते.

BPO (IBPS) साठी प्रचारात्मक कार्यक्रम इंडिया BPO प्रमोशन स्कीम (IBPS) चे उद्दिष्ट

देशभरात 48,300 BPO/ITES जागांच्या निर्मितीला प्रोत्साहन देण्याचे आहे. याचे बजेट रु. 493 कोटी आणि लोकसंख्येवर आधारित राज्यांमध्ये वितरीत केले जाते. यामुळे लहान शहरांना पायाभूत सुविधा आणि मानवी संसाधनांच्या बाबतीत क्षमता निर्माण करण्यास मदत होईल, IT/ITES-नेतृत्वाच्या पुढील वाढीसाठी पायाभूत काम होईल. तीन शिफ्ट ऑपरेशन्स विचारात घेतल्यावर, या उपक्रमात अंदाजे 1.5 लाख थेट नोकऱ्या निर्माण करण्याची क्षमता आहे. यामध्ये अप्रत्यक्ष नोकऱ्यांची लक्षणीय संख्या निर्माण करण्याची क्षमता आहे.

डीजीधन बाजार या कार्यक्रमाचा एक भाग म्हणून नागरिक आणि व्यापारी डिजीधन बाजारमधून रिअल-टाइम डिजिटल व्यवहार करू शकतील. देशभरात डिजीधन मेळे आयोजित करून डिजिटल व्यवहार करण्यासाठी ग्राहकांना विविध डिजिटल पेमेंट सिस्टीम डाउनलोड करणे, स्थापित करणे आणि वापरण्यात मदत करणे हा त्यांचा मानस आहे.

MyGov प्लॅटफॉर्म भारताचे माननीय पंतप्रधान, श्री नरेंद्र मोदी यांनी MyGov प्लॅटफॉर्मचे अनावरण केले, जो एक महत्त्वाचा प्रकल्प आहे. हा एक प्रकारचा सहभागात्मक प्रशासनाचा प्रयत्न आहे ज्यामध्ये संपूर्ण जनतेचा समावेश आहे. MyGov ची संकल्पना भारताच्या सामाजिक आणि आर्थिक विकासात योगदान देण्याच्या अंतिम उद्दिष्टासह, नागरिक आणि व्यावसायिक यांच्यात विचार आणि

मतांच्या निरोगी देवाणघेवाणीसाठी इंटरफेस तयार करणाऱ्या ऑनलाइन प्लॅटफॉर्मच्या माध्यमातून सरकारला नागरिकांच्या जवळ आणणे आहे.

राष्ट्रीय शिक्षण मिशन माहिती आणि दळणवळण तंत्रज्ञानाद्वारे शिक्षणावर राष्ट्रीय अभियान ची संकल्पना उच्च शिक्षण संस्थांमधील सर्व विद्यार्थ्यांच्या फायद्यासाठी कोणत्याही वेळी आणि कोणत्याही ठिकाणाहून शिकविण्याच्या आणि शिकण्याच्या प्रक्रियेत ICT च्या संभाव्यतेचा उपयोग करण्यासाठी केंद्र पुरस्कृत योजना म्हणून करण्यात आली होती. विद्यार्थी, शिक्षक आणि आजीवन शिकणाऱ्यांच्या सर्व शैक्षणिक आणि शिकण्याच्या मागण्या पूर्ण करण्यासाठी हा मनुष्यबळ विकास मंत्रालयाचा एक महत्त्वाचा प्रकल्प आहे.

नॉर्थ ईस्ट बीपीओ प्रमोशन स्कीम

नॉर्थ ईस्ट बीपीओ प्रमोशन स्कीम (NEBPS) ला ईशान्य क्षेत्रामध्ये (NER) नोकऱ्या निर्माण करण्यासाठी आणि IT-ITES उद्योगाला चालना देण्यासाठी BPO/ITES ऑपरेशन्सना प्रोत्साहन देण्यासाठी डिजिटल इंडिया कार्यक्रमांतर्गत मान्यता देण्यात आली आहे. NEBPS ची उद्दिष्टे खालीलप्रमाणे आहेत:

- IT/ITES उद्योगाला चालना देऊन NER मधील स्थानिक तरुणांसाठी नोकऱ्या निर्माण करणे, विशेषतः BPO/ITES उपक्रमांच्या स्थापनेद्वारे.

- IT उद्योगाचा पाया रुंदावण्यासाठी आणि संतुलित प्रादेशिक वाढ सुनिश्चित करण्यासाठी ईशान्य प्रदेशातील IT/ITES क्षेत्रात गुंतवणुकीला प्रोत्साहन.

नरेगा-सॉफ्ट ची योजना राज्य, जिल्हा आणि पंचायती राज संस्थांच्या तीन स्तरांवर ई-सरकार सुरू करण्याची योजना आहे. हे माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर सामान्य माणसाला सक्षम करण्यासाठी एक सुविधा म्हणून करते. NREGAsoft नागरिकांना माहिती देऊन (RTI Act) माहिती अधिकार कायद्याचे पालन करते. हे सर्व दस्तऐवज जसे की मस्टर रोलस, नोंदणी अर्ज रजिस्टर्स, जॉब कार्ड्स/एम्प्लॉयमेंट रजिस्टर्स/मस्टर रोल इश्यू रजिस्टर्स आणि मस्टर रोल पावती रजिस्टर्स लोकांना उपलब्ध करून देते.

OpenForge:

भारत सरकारचे खुले सहयोगी ई-गव्हर्नन्स ऍप्लिकेशन डेव्हलपमेंटचे प्लॅटफॉर्म आहे. या प्लॅटफॉर्मद्वारे ओपन-सोर्स सॉफ्टवेअरच्या वापरास तसेच ई-गव्हर्नन्स-संबंधित स्रोत कोडच्या सामायिकरण आणि पुनर्वापराला प्रोत्साहन देण्याची सरकारची अपेक्षा आहे.

OpenForge ची उद्दिष्टे आहेत:

- सरकारी स्रोत कोड स्टोरेज आणि आवृत्ती नियंत्रण जतन करण्यासाठी एक प्लॅटफॉर्म प्रदान करणे, सार्वजनिक एजन्सी आणि खाजगी उपक्रम, नागरिक आणि संस्था यांच्यात खुल्या सहयोगी अनुप्रयोग विकासाच्या संस्कृतीचा प्रचार करणे.

- वाढीव पारदर्शकता आणि मास पीअर रिव्ह्यूद्वारे ई-गव्हर्नन्स सेवा आणि उच्च दर्जाचे आणि सुरक्षिततेचे निराकरण
- ई-गव्हर्नन्स प्रकल्प खर्च कमी करणे आणि पुनर्वापर, रीमिक्सिंग आणि शेअरिंग या प्रणालीद्वारे मालकीची एकूण किंमत कमी करणे.

भारत सरकार पे:

डिजिटल गव्हर्नन्सच्या माध्यमातून एकसमान ई-गव्हर्नमेंट इन्फ्रास्ट्रक्चरसाठी नॅशनल पेमेंट सर्व्हिस प्लॅटफॉर्म प्रस्तावित केले आहे जे नागरिकांना इंटरनेटद्वारे विविध सेवांमध्ये प्रवेश करणे आणि पेमेंट गेटवे इंटरफेसद्वारे ऑनलाइन पेमेंट करणे यांचा समावेश असलेल्या एंड-टू-एंड व्यवहाराचा अनुभव देईल. इलेक्ट्रॉनिक्स आणि माहिती तंत्रज्ञान मंत्रालयाने, NSDL डेटाबेस मॅनेजमेंट लिमिटेड (NDML) च्या सहकार्याने, एक सामान्य पायाभूत सुविधा विकसित केली आहे ज्याचा वापर केंद्र, राज्ये आणि विभाग त्यांच्या राष्ट्रीय आणि राज्य पोर्टलद्वारे विविध सेवा प्रदान करण्यासाठी करू शकतात, ज्यात नेट बँकिंग, क्रेडिट कार्ड आणि डेबिट कार्डसह ऑनलाईन पेमेंट करण्याची क्षमता आहे.

नवलोकप्रशासनामध्ये डिजिटल गव्हर्नन्सचा वापर करण्यात येऊ लागल्याने पुढील प्रकारे बदल झालेला आढळून येतो.

- १) नव लोकप्रशास हे पदसोपान अधिसत्तेऐवजी सत्तेचे जाळे निर्माण करू पाहत आहे.

- २) पारंपरिक प्रशासन हे खर्चाभिमुख होते. माहिती तंत्रज्ञानामुळे ते जलद झाले.
- ३) नव लोकप्रशासन परीक्षण अभिमुखतेऐवजी उपलब्धीभिमुख बनले.
- ४) नव लोकप्रशास हे प्रशासन वा अधिकाऱ्यांकडे विलंब पोच असे, ती सध्या जलद झाली.
- ५) नवलोकप्रशास अधिकाधिक जलद व सुलभ झाले असून ते दफ्तर दिरंगाई ऐवजी रचनात्मक कार्य भर देवू लागले आहे.
- ६) डिजिटल गव्हर्नसच्या आधारे जैसे-थे वादी वृत्तीऐवजी सातत्याने सुधारणा होऊ लागली.
- ७) नवलोकप्रशास हे व्यक्तीवादाकडून संघटनात्मक अभिमुखता झाले.
- ८) डिजिटल गव्हर्नसच्या माध्यमातून माहिती उघड न करण्यावर भर आहे त्याच बरोबरीने सध्या माहिती शेअर करून सक्षमीकरणावर भर.
- ९) डिजिटल गव्हर्नसमुळे कागदपत्रांच्या ढिगाऱ्यांऐवजी संगणकामध्ये माहिती साठवण केली जाते.

सारांश :

नवलोकप्रशासनाच्या सद्यकालीन प्रवाहामध्ये राजकीय शासंस्थानांच्या निर्णय निर्धारण प्रक्रियेमध्ये लोकसहभाग वाढविण्यासाठी सुसंस्कृत

समाज व शासनाने डिजिटल संसाधनाचा वापर करावा राजकारणी व राजकीय पक्षांकडून आपापल्या मतदारसंघात कार्यक्षम पद्धतीने डिजिटल तंत्रज्ञानाच्या साहाय्याने वापर करणे किंवा सत्तेविरोधातील काही मते सुसंस्कृत समाजामार्फत मांडण्यासाठी देखील हा वापर केला जाऊ शकतो. त्याबरोबर डिजिटल संसाधनाचा वापर शासनाची कार्ये अधिक गुणात्मक व्हावीत म्हणून शासनाने केलेले प्रयत्न लक्षात घेतले जातात.

संदर्भसूची

- १) चक्रवर्ती बिद्युत,चंद प्रकाश '२०१८ जागतिकीकरणातील लोकप्रशासन सिद्धांत आणि व्यवहार',सेज पब्लिकेशन नवी दिल्ली.
- २) पाटील व्ही. बी,२०१८ 'भारतीय प्रशासन' केसागर प्रकाशन पुणे.
- ३) फाडिया बी. एल.२०१८, भारतीय प्रशासन, साहित्य भवन , आग्रा
- ४) माहेश्वरी श्रीराम अनु. साधना कुलकर्णी, २०२०, 'भारतीय प्रशासन', ओरिनटल लॉगमन, हैदराबाद.
- ५) भट्टाचार्य मोहित, २०२२, 'लोकप्रशासन कें नये आयाम', जवाहर पब्लिशर्स, नई दिल्ली.